

UOT:781.

**BƏSTƏKAR TELMAN HACIYEVİN MAHNILARINDA
VƏTƏN MÖVZUSU**

Seyfullayeva Nüşabə Nəriman qızı
Gəncə Dövlət Universiteti
seyfullayevanushaba@mail.ru

Xülasə. *Məqalədə tanınmış Azərbaycan bəstəkarı Telman Hacıyevin (1930 - 1991) Vətən mövzusunda həsr olunmuş, Vətənimizin gözəlliklərini tərənnüm edən mahnıları təhlil edilmişdir.*

Açar sözlər: Vətən, bəstəkar, mahnı, mövzu, tərənnüm

Ключевые слова: Страна, композитор, песня, тема, воспевать.

Key words: Homeland, composer, song, theme, melody

Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Telman Hacıyevin vokal musiqiyə diqqəti və sevgisi bütün yaradıcılığı boyu davam etmişdir. O, musiqi xəzinəsini zənginləşdirən və xalq arasında dillər əzbərinə çevrilən mahnı və romanslar bəstələmişdir.

Qeyd edək ki, XX əsrin II yarısında Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında mahnı janrının yüksək inkişaf dövrü olmuşdur. Bu dövrdə Tofiq Quliyev, Rauf Hacıyev, Fikrət Əmirov, Hacı Xanməmmədov, Emin Sabitoğlu, Ramiz Mirişli və digər bəstəkarların mahnıları ilə yanaşı bu sahədə fəal çalışan Telman Hacıyevin mahnıları da janrın inkişafına əhəmiyyətli yeniliklər gətirmişdir.

Bu baxımdan T.Hacıyevin mahnıları həqiqətən də həyatı, məhəbbəti, vətənimizin gözəlliklərini tərənnüm edən mahnıları insanların qəlbində iz salmış, həyatımızın ayrılmaz parçasına çevrilmişdir.

Azərbaycanda estrada musiqisinin yaradıcısı və mahnı janrını zirvəyə çatdırmış görkəmli bəstəkar Tofiq Quliyev Telman Hacıyevin mahnılarını yüksək qiymətləndirərək demişdir: “Onun istedadının özünəməxsusluğu nədədir? Melodiyanın qeyri-adi parlaqlığında, formanın aydınlığında, qavramanın rahatlığındadır. Onun mahnılarında düşüncənin obrazlılığı, ahəngdarlığı özünü göstərir, o, az ifadə vasitəsilə həcmli, yaddaqalan obrazlar yaratmağa müvəffəq olur. “Lalələr”, “Tələbəlik illəri”, “Abşeron nəğməsi” mahnıları çox gözəldir. İndi bir çox bəstəkarlar mahnı yazırlar, lakin obrazlı və parlaq mahnılar çox azdır. Buna görə də T.Hacıyevin gözəl mahnıları yaddaşlarda uzun müddət yaşayır. T.Hacıyev kimi istedadlı bəstəkar mahnı janrında yaradıcılıq fəallığı göstərməlidirlər, çünki mahnı musiqi incəsənətinin xalq tərəfindən ən çox sevilən janrıdır” [3, s. 28].

T.Hacıyevin yaradıcılığında mahnı janrında bəstələdiyi əsərlər mövzu müxtəlifliyi ilə fərqlənir. Bəstəkarın mahnılarını mövzusa görə bir neçə yerə bölmək olar: Vətən haqqında mahnılar, xalqlar dostluğunu tərənnüm edən mahnılar, əmək mahnıları, gəncliyə həsr olunmuş mahnılar, lirik məhəbbət mahnıları, uşaq mahnıları. Vətən haqqında mahnılar qrupuna aid edilən bəstəkar mahnılarına vətənpərvərlik ruhlu və vətənin gözəlliklərini tərənnüm edən mahnılar daxildir.

Vətənə, doğma diyarın gözəlliklərinə həsr olunan mahnılar bəstəkarın yaradıcılığında xüsusi yer tutur: “Gəncəm” (söz. Rəsul Rzanın), “Göygöl” (söz. Rəfiq Zəkanın), “Kür boyunda” (söz. Fəray Fəzlinin), “Lalələr” (söz. A.Aslanovun), “Gözəl dünya” (söz. Baba Vəziroğlunun), “Abşeronun nəğməsi” (söz. Nəbi Xəzrinindir), “Xəzər” (söz. Yusif Həsənbəyin), “Ellər gözəli” (söz. Fikrət Qocanın) və s. Bu mahnılarda doğma Azərbaycanın dilbər güşələrinin təbiəti, sərvətləri tərənnüm edilir. Bütün bu mahnılar oynaq, şux xarakterdədir.

Vətənə həsr olunmuş mahnılarda bəstəkarın öz vətəninə bəslədiyi dərin məhəbbət hissləri özünü büruzə verməklə yanaşı, onun vətənpərvərlik hissləri, vətən torpağının gözəlliyi əks olunur, eyni zamanda, vətən tarixi, milli-mənəvi dəyərlər tərənnüm edilir.

Bir bəstəkar kimi T.Hacıyevin ilk mahnısı “Neft daşları” (söz. A.Aslanovun) olub. Azərbaycanın şanlı neftçilərinə həsr edilən bu mahnı Respublikanın xalq artisti Şövkət Ələkbərovanın ifasında səslənib və müğənni həlim, məxməri səs tembri ilə mahnının lirik-qəhrəmanlıq məzmununu gözəl ifadə etməyə nail olub. Bu ilk mahnının uğuru T. Hacıyevin nəğməkar-bəstəkar kimi formalaşmasını şərtləndirdi.

Bəstəkarın “Gəncəm” mahnısı “Nizaminin vətəmində” sənədli filmi üçün yazılmışdır. Mahnının özəlliyi ondadır ki, sovet dövründə Gəncənin hələ Kirovabad adlandırıldığı, Gəncə sözünün yasaq olduğu bir vaxtda, bəstəkar çəkinmədən öz vətəndaşlıq mövqeyini nümayiş etdirərək, şəhərin tarixi adını, bütövlükdə Vətən tarixini öz mahnısında tərənnüm etmişdir.

Bütün bunlarla yanaşı, deməli ki, T.Hacıyevin bu mahnısı sovet dövründə Azərbaycanın tarixi şəhəri, qədim elm və mədəniyyət mərkəzi Gəncə haqqında yazılmış ilk bəstəkar mahnısı idi.

Bağlarında salxım-salxım təbrizi,
Buz kimidir Dördyolunun kəhrizi.
Göygölünün havasını udanlar,
Ömrü boyu yaxın qoymaz pəhrizi.

Mahnının mətnindən göründüyü kimi, şair Rəsul Rza Gəncə torpağının gözəlliyini, təbiətin bəxş etdiyi nemətləri, Göygölün səfalı ab-havasını çox sadə və səmimi sözlərlə tərənnüm etmişdir. Bəstəkar Telman Hacıyev də bunu davam etdirərək, Vətən sevgisini pafosdan uzaq bir tərzdə ifadə etməyə nail olmuşdur. Bu baxımdan sovet ideologiyasının hökm sürdüyü bir dövrdə “Gəncə”adlı mahnının səslənməsi məhz öz səmimiyyəti ilə qəlbləri ovsunlamışdır. Digər tərəfdən, demək olar ki, bu mahnı ilə bəstəkar və şair tarixi haqsızlığa öz etirazını gizli, pərdələnmiş şəkildə bildirmişlər. Əlamətdardır ki, bir necə il keçdikdən sonra şəhərə öz tarixi adının qaytarılmasında Telman Hacıyev və Rəsul Rzanın yaratdıqları bu mahnının da öz payı olmuşdur.

T.Hacıyevin “Lalələr” mahnısı ən məşhur mahnılardan biridir. Demək olar ki, bəstəkarın vizit kartıdır. Mahnının sözləri Aslan Aslanovundur. Bəstəkar bu mahnıda segah məqamına müraciət etmişdir. “Lalələr” mahnısı Rəşid Behbudovun ecazkar ifasında bütün dünyanı dolaşmış.

Mahnının poetik mətni lalə gülünün tərfi ilə bağlı olsa da, mərkəzdə Gəncə torpağı, onun dillər əzbəri olan guşələri – Maral gölün, Göy gölün adları çəkilir, Vətənin gözəllikləri tərənnüm edilir.

Yazın ortasında Gəncə çölündə,
Çıxıblar yenə də dizə lalələr.
Yuyub tellərini Maral gölündə,
Gəliblər Göy gölə təzə lalələr.

Onu da qeyd etmək ki, 2018-ci ilin sentyabr ayının 15-də Bakıda keçirilən möhtəşəm hərbi paradada Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti möhtərəm cənab Rəcəb Taib Ərdoğan öz çıxışında bu mahnının tarixi əhəmiyyəti və bədii mənalandırılması ilə bağlı vurğulamışdır ki, bu mahnıda lalələr tarlası Qafqaz-İslam ordusunun minlərlə əsgərinin qırmızı rəngli baş örtüklərini sətraltı olaraq təsvir edir. Mahnının məzmununda Azərbaycan xalq Cümhuriyyətinin ilk paytaxtı olan Gəncə şəhərində Qafqaz – İslam Ordusunun formalaşdığı ifadə olunmuşdur.

Əlbəttə ki, sovet dövründə yazılmış bu mahnının məzmununun müstəqillik dövrümüzdə bu cür mənalandırılması onun məna dərinliyindən, tarixi əhəmiyyətindən və müəlliflərin vətən sevgisindən, milli ruhundan xəbər verir.

Telman Hacıyevin Nəbi Xəzrinin sözlərinə yazdığı “Abşeronun nəğməsi” mahnısının musiqisi Xəzərin obrazını yaradır.

Alar səni qoynuna mehriban Xəzər,
İnci taxar boynuna narin ləpələr.
Bağların cənnət təki çiçək-çiçəkdir,
Buruqlar sinəndəki yanar ürəkdir.

Mahnının vals ritminə muğam intonasiyaları təbii şəkildə daxil olur, musiqiyə improvizasiya xarakterli səslənmə gətirir.

“Xəzər” Vətənə dərin sevgi aşıl原因 ən gözəl mahnılardan biridir. Yusif Həsənbəyin sözlərinə bəstələnən bu mahnı lirik himn xarakteri daşıyır. Mahnının melodiyası epik və lirik kantilenanın təbii sintezi ilə səciyyələnilir.

Qucağında qoşa axır Volqa-Kür,
Qardaşlığın beşiyisən, Xəzərim..
Sahilində qızıl nura bürünür,
Doğma Bakım, çoxmillətli şəhərim.

“Xəzər” mahnısının məzmununda Vətən haqqında fikirlərin xalqlar dostluğunun tərənnümü ilə əlaqələndirildiyini aydın görə bilərik.

T.Hacıyevin mahnılarında Vətənin təbiət gözəlliklərinin vəsfi gül-çiçək adları ilə əlaqələndirilir. Fikrət Qocanın sözlərinə “Ellər gözəli” mahnısı bu qəbildəndir. Mahnı, ilk baxışdan, adına görə sevgi-məhəbbət məzmunlu mahnılarla assosiasiya yaratsa da, onun məzmunu bahar gülü olan nərgizə həsr olunmuşdur. Bu gülün tərifı doğma təbiətin gözəlliklərinin tərənnümü fonunda verilir.

Çıxdım yolları gəzdim, nərgizim,
Güllü baharı gəzdim, nərgizim.
Harda bitmisən mənsiz, çöllər gözəli,
Harda bitmisən mənsiz, güllər gözəli.

Göründüyü kimi, Vətənin gözəllikləri sırasında təbiət təsvirləri də mühüm yer tutur. Bəstəkarın mahnıları üçün səciyyəvi olan şux, oynaq melodiya, sadə, mənalı mətn bu nümunədə də öz təcəssümünü tapır.

T.Hacıyevin mahnı yaradıcılığında vacib mövzulardan biri xalqlar dostluğunu tərənnüm edən mahnılar təşkil edir. Onlardan “Rus xalqına eşq olsun” (söz.Rəsul Rzanın), “Bakı-Praqa” (söz.Nəbi Xəzrinin), “Üç qardaş” (söz.Fikrət Qocanın), “Tbilisi” (söz. Süleyman Rüstəmin) adlarını çəkmək olar. Bu kimi mahnılarda Azərbaycanın digər ölkələrlə qardaşlıq əlaqələrindən danışılır, eyni zamanda, Vətənimizin tərənnümü ön planda durur və onları Vətən haqqında mahnılarla əlaqələndirmək olar.

Xüsusi olaraq T. Hacıyev mahnılarının ifaçılarını da qeyd etmək lazımdır. Ən tanınmış ifaçıların repertuarını Telman Hacıyevin mahnıları bəzəmişdir. Rəşid Behbudov, Şövkət Ələkbərova, Müslüm Maqomayev, Zeynəb Xanlarova, Mirzə Babayev, Elmira Rəhimova, Flora Kərimova, Hüseynağa Hacıyev və digər tanınmış müğənnilər, “Qaya” və “Sevil” vokal qrupları ifa etmişlər. T.Hacıyevin yaradıcılığına müraciət edərək bəstəkarın ifadəli melodiyalara, oynaq ritmlərə malik, zəngin məzmunu, söz və musiqinin vəhdəti ilə səciyyələnen mahnılarını bu gün də müğənnilər sevə-sevə ifa edirlər.

Ədəbiyyat

1. Hacıbəyli Ü.Ə. Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları. Bakı, Şərq-Qərb, 2019, 360 s.
2. Nəsenova C.İ. Azərbaycan musiqisinin məqamları. Bakı, Elm və təhsil, 2012, 232 s.
3. Эфендиева И.М. Азербайджанская советская песня. Баку, 1983, 150 с.
4. Эфендиева И. М. Тельман Гаджиев. Баку, Ишыг, 1983, 36 с.

**ТЕМА РОДИНЫ В ПЕСНЯХ КОМПОЗИТОРА
ТЕЛЬМАНА ГАДЖИЕВА**

Сейфуллаева Нушаба Нариман кызы

Резюме

В статье анализируются песни известного азербайджанского композитора Тельмана Гаджиева (1930-1991), посвященные теме Родины, воспевающие её красоты.

**THE THEME OF HOMELAND IN THE SONGS OF COMPOSER
TELMAN HACIYEV**

Seyfullayeva Nushaba Nariman

Summary

The article analyzes the songs of renowned Azerbaijani composer Telman Hacıyev (1930-1991) dedicated to the theme of the homeland, highlighting his compositions that beautifully portray the splendors of our country.

Rəyçi: baş müəllim Rüstəmovə S.

GDU-nun "Musiqi fənləri" kafedrasının 27.10.2023-cü il tarixli iclasın 6 saylı protokolu

Daxil olma tarixi 27 oktyabr 2023-cü il